

OSMANLI DEVLETİ'NDE KİTAP BASIMININ DENETİMİ*

Fatmagül DEMİREL**

GİRİŞ

Matbaanın yaygınlaşmasıyla birlikte, kitap geniş kitlelere ulaşmış ve toplumu derinden etkilemiştir. Kitapların, toplum üzerindeki etkisi arttıkça, devletin denetimi de o oranda artmıştır. Osmanlı Devleti gittikçe büyüyen bu gücü denetlemek için bazı hukuki çalışmalar yapmış ve bu amaçla çeşitli kurumlar oluşturmuştur. Osmanlı Devleti'ne matbaanın girişi, 1492 yılında İspanya'dan Osmanlı topraklarına sığınan Yahudiler vasıtasıyla olmuştur.¹ Yahudiler İstanbul'dan başka Selanik, Edirne ve İzmir gibi şehirlerde de matbaalar kurmuşlardır. Bu matbaalarda İbranice, İspanyolca, Yunanca ve Latince eserler basılabilirken, Arapça veya Türkçe her hangi bir eserin basılması yasak edilmiştir.² Dolayısıyla bu iki dilde eserler basılamayacağından ve toplumu etkileyecek bir güç ortaya çıkmayacağından basım öncesi bir denetim de söz konusu olmamıştır. XVII. yüzyılın başlarına gelindiğinde, İstanbul'da ve İmparatorluğun bir çok yerinde azınlıklara ait çeşitli matbaaların açılmaya başladığı görülmektedir. Osmanlı yöneticileri, Arap harfleriyle kitap basmamak ve kışkırtıcı yayın yapmamak koşuluyla, azınlıkların basım ve yayım çalışmalarına karışmamışlardır.³ Bu durum ilk Türk matbaasının açılışına kadar devam etmiştir. Ne zaman ki Türkçe ve Arapça eserlerin basılmasına

* II. Abdülhamid Döneminde Sansür başlıklı hazırladığım yüksek lisans tezinde basın sansürü incelenirken sınırlı olarak kitap sansürü de ele alınmıştı. Bkz. Fatmagül Demirel, II. Abdülhamid Dönemi Sansür, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996, s.52-55. Fakat bu konuyla ilgili fazla bir bilgiye ulaşamamıştım. 2000 yılında Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Maarif Nezareti'ne ait yeni katalogların araştırmaya açılması, konunun tekrar ele alınmasını gerektirmiştir. Bu çalışmada, yeni belgelerin ışığı altında Osmanlı Devleti'nde kitapların basım öncesi denetimi incelenmiştir.

** Dr. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.

¹ Selim Nüzhet Gerçek, *Türk Matbaacılığı*, İstanbul 1939, s.28.

² Osman Ersoy, *Türkiye'ye Matbaanın Girişi ve İlk Basılan Eserler*, Ankara 1959, s.19.

³ Alpay Kabacalı, *Türk Yayın Tarihi*, İstanbul 1987, s.20. Osmanlı Devleti'nde Yahudilerden sonra Ermeniler ve Rumlar tarafından da matbaalar açılmıştır. Bkz. Pars Tuğlacı, "Ermenilerin Türk Matbaacılığına Katkısı" *Tarih ve Toplum*, XV (86), 1991, s. 48.

başlanılmış, ilk sorunlar ve ilk düzenlemeler de ortaya çıkmaya başlamıştır. İlk Türk matbaasının kurucusu olan İbrahim Müteferrika,⁴ İstanbul'da Türkçe eserler basımı için matbaanın kurulması ile ilgili düşüncelerini *Vesiletü't-Tıbâ'a* adlı bir risalede toplamış ve bu risaleyi dönemin Sadrazamı Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'ya sunmuştur. İbrahim Müteferrika risalesinde matbaanın gerekliliğini ve basma eserlerin faydalarını anlatmış ve tefsir, hadis, fıkıh kelam gibi İslam dinine ait konular dışında kalan lügat, tarih, tıp gibi eserlerin Osmanlı ülkesinde basılması için izin istemiştir. İbrahim Müteferrika'nın bu müracaatı bazı çevrelerce hoş karşılanmamıştır. Bu teşebbüsünün tehlikeye düştüğünü gören Müteferrika, sadrazama bir dilekçe sunarak, Arap harfleriyle Türkçe eser basımı için Şeyhülislam'dan fetva, Padişah III. Ahmed'den de ferman talebinde bulunmuştur.⁵

Toplumun bünyesinde köklü değişimler yapabilecek bu teşebbüs statükocu bazı çevrelerce hoş karşılanmamıştır. Her şeye rağmen, İbrahim Müteferrika'nın matbaa açma talebi olumlu karşılanmış ve Şeyhülislam Abdullah Efendi matbaanın kurulmasında dinen bir sakınca olmadığına dair fetva vermiştir.⁶ Padişah III. Ahmed'in 5 Temmuz 1727 tarihli Fermanı ile de tefsir, fıkıh, hadis gibi dini eserlerin basılmaması şartıyla ilk Türk Matbaası kurulmuştur⁷ Müteferrika Matbaası'nda basılacak eserlerin tashihine ise, dönemin tanınmış bilginlerinden İstanbul Kadısı İshak Efendi, Galata Kadısı Esad Efendi, Selanik Kadısı Sahip Efendi ve Kasımpaşa Derviş Dergahından Şeyh Musa Efendi tayin edilmiştir.⁸ Müteferrika Matbaası'nda basılan eserler

⁴ Erhan Afyoncu, "İlk Türk Matbaasının Kurucusu Hakkında Yeni Bilgiler" *Belleten*, LXV(243), 2002, s. 607.

⁵ Hasan Refik Ertuğ, *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul 1955, s.46-47.

⁶ Selim Nüzhet Gerçek, *a.g.e.*, s.58.

⁷ Franz Babinger, *18. Yüzyılda İstanbul'da Kitabiyat*, (Çeviren ve yayıma hazırlayan Nedret Kuran Burçoğlu) İstanbul 2004, s. 13-14. Matbaanın geç kurulmasında bir çok nedenler sıralanabilir. Ama en önemli neden matbaanın hammaddesi sayılan kağıt sıkıntısıdır. Matbaanın kurulduğu yıllarda ve öncesinde de Osmanlı Devleti'nde bir kağıt fabrikası yoktu. Bkz. Osman Ersoy, "Türkiye'ye Matbaa'nın Girişi" *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, XXVIII(1-2), 1979, s. 64. Müteferrika matbaasında basılan kitaplarda çoğunlukla Fransa'dan gelen kağıtlar kullanılmıştır. 1744 yılında ise Yalova'da bir kağıt fabrikası açılmıştır. Fabrika Avrupa'dan gelen kağıtlarla rekabet edemediğinden kapanmıştır. Bkz. Alpay Kabacalı, *Türk Kitap Tarihi*, İstanbul 1989, s. 123.

⁸ Edibe Birsen, "XVIII'inci Yüzyılda İstanbul'da Matbaanın İlk Kuruluşu Üzerine Dokümanlar" *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, XI(1-2),1962, s. 33. Bu makale Revue des Bibliothèques'in 1895 yılına ait 5. cildinden çevrilmiştir. Müteferrika Matbaasında şubat 1729 yılında Kitab-ı Lügat-ı Vankulu basılarak 35 kuruşa satışa sunulmuştur. En iyi cins kağıda basılan lügatın birinci kısmı 666, ikinci kısmı ise 756 sayfadan oluşmaktadır. Bkz. Franz Babinger, *a.g.e.*, s. 18.

içerik olarak bilim ve teknik konularını kapsayan eserler olmuştur.⁹ 1803 yılından sonra ise dini kitapların basımına getirilen yasak kalkmıştır.¹⁰

Kıtap Basımında Hukuki Düzenlemeler

Devletin desteği ile Türkçe eser basan Mütefferika Matbaası'ndan sonra, kurulan diğer resmi matbaalarda da, yönetimin uygun gördüğü kıtaplar ve risaleler basılmıştır. Özel kişilerin uzun süre matbaa kurma girişimleri olmadığından, gerek matbaaların kurulması gerek işletilmesi ve gerekse de kıtap basımı için hukuki bir düzenleme yapılma gereği duyulmamıştır. 1832 tarihinden sonra özel kişiler de basit teknikle çalışan taş basma matbaaları açmaya başlamışlardır. Zaman içerisinde matbaa kurmak, kıtap basmak gibi taleplerin artması üzerine, bir takım kurallar konulmaya başlanılmıştır. 1840 yılında kıtap bastırmak isteyen özel kişilere, devlet matbaasına başvurarak masraflarını ödemeleri şartıyla istedikleri kıtapları bastırabilme hakkı tanınmıştır. Ayrıca bastırdıkları kıtapların hepsinin kendilerine teslim edilerek, diledikleri fiyata satabilme yetkisi de verilmiştir. Fakat özel kişilere tanınan bu serbestlik fazla uzun sürmemiş, ¹¹ 1841 yılında devlet matbaasında izinsiz kıtap bastıramayacakları ve bunun için de Bâbîâlî'den izin alma şartı getirilmiştir.¹² 1854 yılına geldiğinde, ruhsatsız çalışan özel matbaaların istedikleri kıtap ve risaleleri basmaları devlet matbaasının gelirlerini azaltması üzerine, izinsiz hiçbir yerde kıtap ve vesaire basılamayacağı hükmü getirilmiştir.¹³ Buna rağmen ruhsatsız matbaaların çoğalması ve ellerine geçen şeyleri basmaya devam

⁹ Orhan Kolođlu, *Basımevi ve Basının Gecikme Sebepleri ve Sonuçları*, İstanbul 1987, s.57. İbrahim Mütefferika'nın ölümünden sonra kalfası Kadı İbrahim Efendi bir süre Mütefferika Matbaası'nın faaliyetlerini devam ettirmeye çalışmışsa da başarılı olamamıştır. Kadı İbrahim Efendi'nin ölümünden sonra bir süre matbaa işleri terk edilmiş, 1782 yılına kadar da pek ilgilenen çıkmamıştır. Mütefferika'dan kalma matbaa takımları Mehmed Raşid Efendi tarafından satın alınmış ve matbaaya tekrar işlerlik kazandırılmıştır. Raşid Efendi'nin elindeki matbaa alet ve edevatı 1797 yılında devlet tarafından satın alınarak Mühendishane Matbaası kurulmuştur. Bkz. Kemal Beydilli, *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishane ve Mühendishane Matbaası (1776-1826)*, İstanbul 1995, s. 99.

¹⁰ Jale Baysal, *Mütefferika'dan Birinci Meşrutiyete Kadar Osmanlı Türklerinin Bastıkları Kıtaplar*, İstanbul 1968, s.62.

¹¹ Hasan Refik Ertuğ, *Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi*, İstanbul 1970, c.I, s.192-193. Osmanlı Devleti'nde 1729-1839 tarihleri arasında basımevi sayısında önemli bir artış söz konusu değilken, 1839-1876 yılları arasında basımevi sayısında bir artış görülmektedir. 1729-1875 tarihleri arasında 134 basımevi faaliyet göstermiş, bunların 114 tanesi ise İstanbul'da kurulmuştur. Bkz. Meral Alpay, *Harf Devriminin Kütüphanelere Yansıması*, İstanbul 1976, s.30.

¹² Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İrade Dahiliye, Nr. 2021. Ayrıca bkz. Hasan Refik Ertuğ, *Basın ve Yayın Hareketleri...*, s. 192.

¹³ Server İskit, *Türkiyede Matbuat Rejimleri*, İstanbul 1939, s. 843.

etmeleri bir takım tedbirler alınmasını gerektirmiştir. 1856 yılında ise matbaaların uygunsuz şeyler basmamaları, basacakları kitapları Takvimhane Nezareti'ne bildirmeleri ve gelirlerinden bir miktar vergi alınmak şartı ile matbaaların çalışmalarına izin verilmiştir. Fakat matbaaların zararlı kitap vesaire basabilecekleri düşüncesiyle de Takvimhane Nezareti'nden bir görevli, matbaalarda ne tür kitaplar basıldığını denetlemesi için görevlendirilmiştir.¹⁴ Görüldüğü gibi matbaalar ve basılacak kitaplar üzerinde yavaş yavaş bir denetim mekanizma kurulmaya başlamıştır.

Matbaalar ile ilgili yapılan ilk nizamname, 12 Cumadelahir 1273 (8 Şubat 1857) tarihli *Matbaa Nizamnamesi*'dir.¹⁵ Bu nizamnamede matbaaların nasıl açılması gerektiğinin yanı sıra, basılacak her çeşit kitap ve risalelerin basımında nelere dikkat edileceği de belirtilmektedir. Öncelikle basılacak eserler, Meclis-i Maarif tarafından zararlı olup olmadığı incelenecek, uygunsa Sadaretin izniyle basılabilecektir.¹⁶ İzinsiz basıldığı tespit edilen zararlı kitap ve risaleler zaptiye tarafından toplatılacak, bunları basan matbaalar kapatılacak ve gerekli cezalar da verilecektir.¹⁷ Bu konuda uygulanan cezalar ise, 1858 tarihli *Ceza Kanunu*'nun ilgili maddelerinde düzenlenmiştir. *Ceza Kanunu*'nun 137. ve 138. maddelerine göre, ruhsatsız matbaa açan ve burada kitap ve çeşitli evraklar basanların matbaası kapatılacak ve para cezası olarak da elli mecdiye altın alınacaktır. Yine bu kanuna göre ruhsatlı olarak açılan matbaalarda devlet ve Osmanlı tebaasından olan bir milletin aleyhine gazete, kitap gibi zararlı evraklar basanların önce bastıkları eserler toplatılacak, daha sonra ise suçun derecesine göre matbaası geçici olarak veya tamamen kapatılacaktır.¹⁸ Buna rağmen, uygulamada bazı aksaklıkların tespit edilmesi üzerine, *Matbaa Nizamnamesi*'nin ivedilikle uygulanması için ilgili makamlara gerekli uyarılar yapılmıştır. Konuyla ilgili Sadaretin yazısında, gerek İstanbul'da gerekse taşrada her önüne gelenin istediği gibi kitap ve gazete basıp yayımlayamayacağı belirtilmekte ve matbaaların denetim altına alınması için nizamnamenin uygulanmasına gerekli ihtimam ve dikkatin gösterilmesi gerektiği¹⁹ ifade edilmektedir. *Matbaa Nizamnamesi*'nin uygulamaya girmesi ile bir takım matbaaların kapatıldığı görülmektedir. Örneğin, İstanbul Yeniköy'de bir

¹⁴ Server İskit, *a.g.e.*, s. 844.

¹⁵ BOA., İrade Meclis-i Valâ Nr. 16095, *Düstur*'da Matbaa Nizamnamesi'nin tarihi 20 Cumadelahir 1273 olarak belirtilmektedir. Bkz *Düstur*, I. Tertip c. II, Dersaadet 1289, s. 227-228.

¹⁶ Matbaa Nizamnamesi, madde 3, *Düstur*, I. Tertip c. II, s.227.

¹⁷ Matbaa Nizamnamesi, madde 8-9, *Düstur*, I. Tertip c.II, s. 228.

¹⁸ BOA., Meclis-i Tanzimat Defteri, Nr. 1, s. 89-134. Ayrıca bkz. *Düstur*, I. Tertip c. I, Dersaadet 1289, s. 537-596.

¹⁹ BOA., Sadaret Mektubi Kalemi Umum Vilayet (AMKT.UM), Nr. 262/50.

matbaa bazı zararlı resimleri bastığı gerekçesi ile kapatılmıştır.²⁰ Yine, zararlı bir takım eserler yayımlayan Hoca Emin Efendi Kütahya'ya iki yıl sürgün edilmiş ve bunları basan matbaaya bir ay kapatma cezası ve on adet mecdiye nakit para cezası verilmiştir.²¹

1857 tarihli *Matbaa Nizamnamesi* bugün için oldukça olumlu sayılabilecek bir düzenlemeyi de beraberinde getirmiştir. Nizamnamede, kitap yazarlarını ödüllendirmek ve teşvik etmek amacıyla yazarlara ömür boyu imtiyaz hakkı tanınmıştır. Matbaaların bu tür imtiyazlı eserleri basamayacakları da belirtilmiştir.²² Yani matbaalar imtiyazlı eserleri ancak sahibinin izniyle basabileceklerdir.²³ İzinsiz kitap basanlar veya bastırılardan 1858 tarihli Ceza Kanunu'nun 241. maddesine göre, beş mecdiye altınından yüz mecdiye altınına kadar nakit para ceza alınmaktadır. Ayrıca kanun bu tür eylemleri de sahtekârlık olarak tanımlamaktadır.²⁴ Kitap yazarlarının haklarını teyid eden bir başka nizamnamede, 8 Recep 1289 (11 Eylül 1872) tarihli *Kitap Tab'ı Hakkında Nizamname*'dir. Bu nizamnamede, yazarların aleyhine olan kitap basımındaki tekel* kaldırılmış ve herkesin istediği kitabı bastırabileceği hükmü getirilmiştir. Yazara daha önce verilen ömür boyu imtiyaz hakkı bu nizamnamede de vurgulanarak, yazardan başkasının telif ettiği kitabı basamayacağı hükmü getirilmiştir. Yazar kitabını bastıramayacak durumda ise, imtiyaz hakkını yapılacak bir sözleşme ile başkasına satabilecektir. Bu hüküm devlet kurumları için de geçerlidir. Devlet tarafından basılacak kitaplar Meclis-i Maarif tarafından imtiyaz hakkı ödendikten sonra basılabilecektir. Nizamnamede, basılacak kitabın sözleşmesinde belirtilen miktardan fazla basılması yasak olduğu gibi, bunun dışında hareket edenlere gerekli cezaların verileceği de belirtilmiştir.²⁵ Yine aynı tarihte *Kitap Tab'ı Hakkında Nizamname*'ye bir madde ilave edilmiştir. Buna göre, telif olunan bir kitabı, basım ve yayım tarihinden itibaren kırk sene süre ile yazarından başkası basıp yayımlayamayacak, kitabın yazarından izin alınmadan başka bir dile çevrilmeyecek, yazarın ölümü halinde ise kalan süre varislerine intikal edecektir. Yani kitabın yazarına kırk sene imtiyaz hakkı tanınmıştır. Yazar veya

²⁰ BOA., Sadaret Mektubi Kalemi Mühime Kalemi (A.MKT MHM), Nr. 393/27.

²¹ BOA., AMKT. MHM, Nr. 376/89.

²² Matbaa Nizamnamesi, madde 8, *Düstur*, I. Tertip c.II, s.228.

²³ Server İskit, *Türkiyede Matbuat Rejimleri* (Tahlil ve Tarihçe Kısmı), Ankara 1939, s. 11.

²⁴ Ceza Kanunu, madde 241, *Düstur*, I. Tertip c.I. s. 590. Bu maddenin şerhi için bkz. Sami, *Şerh-i Kanunu Ceza*, Kostantiniye 1313, s.214.

* bu nizamnameden önce bin tane basılan bir kitabın tamamı satılıncaya kadar başkasının aynı kitabı basmaya hakkı yoktu. Bkz. Server İskit, *Türkiyede Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış*, İstanbul 1939, s. 50.

²⁵ *Düstur*, I. Tertip c. II, Dersaadet 1289, s. 229.

varislerinin isterlerse bu sürenin bir kısmını veya tamamını başkasına satma hakkı bulunmaktadır. Böylece nizamname yazarlara daha geniş haklar getirmiştir. Tercüme edilen kitaplarda da yukarıda belirttiğimiz esaslar geçerlidir. Fakat tercüme kitaplarda imtiyaz hakkı yirmi yıldır. Telif ve tercüme edilen kitapların imtiyaz hakları devlet tarafından satın alınmışsa, bu tür kitapları basıp yayımlamak isteyenler, Maarif Nezareti'ne müracaat ederek izin almaları ve belirli bir bedel ödemeleri gerekmektedir.²⁶

II. Abdülhamid döneminde ise, 1857 tarihli *Matbaa Nizamnamesi* yürürlükten kaldırılarak 9 Cumadelula 1305 (22 Ocak 1888) tarihli *Matbaalar Nizamnamesi* hazırlanmıştır.²⁷ Kısa bir süre sonra bu nizamname yürürlükten kaldırılarak II. Abdülhamid devrinin sonuna kadar yürürlükte kalan 21 Cumadelahir 1312 (30 Kasım 1894) tarihli *Matbaalar ve Kitapçılar Hakkında Nizamname* uygulamaya girmiştir.²⁸ Bu nizamnamede kitap ve risalelerin basımında dikkat edilecek hususlar şu şekilde belirtilmiştir. Maarif Nezareti'nin resmi ruhsatı olmadan matbaa sahipleri hiçbir kitabı basamayacaklar, Maarif Nezareti basılması istenen kitaba üç ay içerisinde resmi ruhsat verecek veya reddedecektir. Kitabın kaç nüsha basımı yapıldığına dair bir beyanname ile beraber, kitap yayımlanmadan önce kitabın beş nüshası* İstanbul'da Maarif Nezareti'ne taşrada ise Maarif müdürlerine verilecektir. Basılan nüshaların aslına uygun olup olmadığı incelendikten sonra, nüshalardan birine aslına uygundur ve yayımlanabileceğine dair bir ibare yazılıp, mühürlendikten sonra sahibine teslim edilecektir. Maarif Nezareti kitabın basılmasına izin vermediği takdirde kitabın sahibinin eser incelemesi için Şurâ-yı Devlet'e müracaat etme hakkı bulunacaktır. Bastığı kitabın tasdikli nüshasını elinde bulundurmeyen matbaa sahiplerinden yedi Osmanlı altınından onbeş Osmanlı altınına kadar nakit para cezası alınacaktır.²⁹ II. Abdülhamid döneminde kitap basımı üzerinde tam bir denetim mekanizması oluşturulmuştur. II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte

²⁶ BOA., Sadaret Divan-ı Hümayun Kalemî Mukavele (A.DVN.MKL), Nr.10/37.

²⁷ BOA., Nizamât Defteri Nr. III, s. 46-51. *Düstur*, I. Tertip c.V, Ankara 1937, s. 992-1000. Ayrıca bkz. Arisdakis Kasbaryan, *Mecmua-yı Lahikayı Kavanin*, İstanbul 1311, s. 546-559.

²⁸ BOA., Nizamât Defteri, Nr. VII, s.34-45. BOA., MF.TTD, Nr. 31/75. Ayrıca bkz. Arisdakis Kasbaryan, *Mâ-bâd-ı Lahikayı Kavânin*, İstanbul 1312, s. 329.

* 1888 tarihli *Matbaalar Nizamnamesi*'nde kitapların yayımlanmadan önce iki nüshasının İstanbul'da Maarif Nezareti'ne, taşrada ise mahalli hükümete verilmesi gerektiği belirtilmektedir. Bkz. *Matbaalar Nizamnamesi*, madde 19, *Düstur*, I. Tertip c.V, s. 995-996.

²⁹ *Matbaa ve Kitapçılar Hakkında Nizamname*, madde 20-23, BOA. Nizamât Defteri, Nr. VII s.37-38.

fiilen kaldırılan kitap basımındaki denetimin hukuki olarak son bulması ise,³⁰ 11 Recep 1327 (29 Temmuz 1909) tarihli *Matbaalar Kanunu* ile olmuştur.³¹

Kitap Denetimiyle İlgili Kurullar

1857 tarihli *Matbaa Nizamnamesi* ile kitap basımının denetlenmesi Meclis-i Maarife verilmiştir. Bu denetim sonrasında kitabın basılmasında ve yayımlanmasında bir sakınca görülmezse ruhsatname verilmektedir.³² 1879 yılında ise Maarif Nezareti'nde Telif ve Tercüme Dairesi kurulmuştur. Dairenin kuruluş amacı "ulûm ve fûnûna dair Avrupa müellefât-ı mevcûdesinde lüzumlu olanları lisan-ı Türkiye tercüme eylemek"³³ olmasına rağmen, kitapların basım öncesi denetlenmesini Meclis-i Maarif yerine, Telif ve Tercüme Dairesi yapmaya başlamıştır.³⁴ Telif ve Tercüme Dairesi'nin çalışmalarına bakıldığında, kitabın sahibi bir dilekçe ile Maarif Nezareti'ne müracaat ederek kitabın basılması ve yayımlanması için ruhsatname talep etmektedir. Telif ve Tercüme Dairesi basılması istenen kitap veya risalenin içeriğinde zararlı bir şey bulunmadığını inceledikten sonra, kitabın basılması için geçici ruhsatname vermektedir. Geçici ruhsatnamede basılan nüshalardan iki tanesinin Telif ve Tercüme Dairesi'ne verilmesi şart koşulmaktadır. Telif ve Tercüme Dairesi bu iki nüshayı inceledikten sonra, bir nüshasını tasdik ederek sahibine iade etmekte, diğer nüsha ise Maarif Kütüphanesi'nde saklanmaktadır.³⁵ Geçici ruhsatname ile kitap basıldıktan sonra, Telif ve Tercüme Dairesi aslına uygun şekilde basıldığına kanaat getirdiği takdirde, kitabın yayımlanmasına ruhsatname verilmektedir.³⁶

Görüldüğü gibi önce kitabın basılmasında bir mahzur olmadığı incelenmekte, daha sonra geçici ruhsatname basımına izin verilmekte ve daha sonra da kitabın yayımlanması için ruhsatname verilmektedir. Bu işlem, denetimin zorluğu ve boyutlarını göstermesi açısından oldukça ilginçtir. 9 safer 1299 (30 Aralık 1881) yılında Telif ve Tercüme Dairesi ile Matbaalar İdaresi

³⁰ Nuri Akbayar, "Osmanlı Yayıncılığı" *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, c. VI, s. 1688.

³¹ *Düstur*, II. Tertip c.I, Dersaadet 1329, s. 404.

³² BOA., MF.TTD, Nr. 1/13.

³³ Taceddin Kayaoğlu, *Türkiye'de Tercüme Müesseseleri*, İstanbul 1998, s. 150-151.

³⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan Maarif Nezareti Telif ve Tercüme Dairesi'ne ait dosyalar incelendiğinde, 28 Şaban 1296(17 Ağustos 1879) tarihinden sonra kitapların basılmadan önce denetlenmesini Telif ve Tercüme Dairesi'nin yerine getirdiği görülmektedir. Bkz. BOA., MF.TTD, Nr. 4/89, Nr. 4/90.

³⁵ BOA., MF.TTD, Nr. 5/3.

³⁶ BOA., MF.TTD, Nr. 5/2.

birleşerek unvanı Encümen-i Teftiş ve Muayene Heyeti olmuştur.³⁷ Bu tarihten sonra basılması istenen kitapların incelenmesi de bu heyet tarafından yürütülmüştür. Encümen-i Teftiş Heyeti'nin görevi sadece kitapların veya risalelerin basım öncesi denetimini değil, gümrüklerde ve postahanelerde bulunan muayene memurlarının içeriğini tespit edemediği kitap ve risaleleri de incelemektir. Ayrıca kütüphaneleri de teftiş etme yetkisi bulunmaktadır.³⁸ Denetim kitap basımıyla kalmamış, kitabın olduğu her yere sıçramıştır. Tabii bu da işgücünü attırılmış, mevcut kadro yeterli gelmemeye başlamıştır. Encümen-i Teftiş kurulduğunda onüç üye ile çalışmaktayken³⁹ ilerleyen yıllarda üye sayısı artmıştır. Örneğin 1897 yılında üye sayısı 34 kişiye çıkmıştır. Bu üyeler arasında Türkçe, Arapça, Slavca, Bulgarca, Ermenice ve Rumca bilen muayene memurları bulunmaktadır.⁴⁰ 1908 yılında ise elli kişinin çalıştığı görülmektedir.⁴¹ Maarif Nezareti, encümenin iş yoğunluğunun fazla olduğunu ve encümen başkanının çıkan kararları detaylı bir şekilde incelemeye vakti olmadığını ileri sürerek, ikinci bir başkan talebinde bulunmuştur.⁴² Maarif Nezareti'nin bu talebi, bir fayda sağlamayacağı düşüncesiyle kabul edilmemiştir.⁴³ Bu dönemde evlenme, ölüm, emlak kirası, ticaret ile ilgili ilanlar, tiyatro, balo gibi ilanlar dışında kalan kitap, risale, notalı ve notasız şarkı ve müzik eserlerinin basımı Maarif Nezareti'nden alınan resmi ruhsatname ile yapılmaktadır. Basılması istenen kitabın ruhsatı için bir dilekçe ile Maarif Nezareti'ne müracaat edilmekte, Encümen-i Teftiş ve Muayene Heyeti, kitabı inceledikten sonra verilen geçici ruhsatname ile kitap basılmaktadır. Daha sonra, yayımlanması için de ayrıca ruhsatname verilmekte ve kitapların dağıtımı yapılmaktadır. Bunun yanı sıra her çeşit resim, tasvir, madalya, arma gibi şeylerin basımında Sanâyi-i Nefîse Mektebi'nin görüşü alındıktan sonra ruhsat verilmektedir.⁴⁴ Dini kitapların basımı için ruhsat talep edildiğinde görüş alınmak üzere Şeyhülislamlık makamına gönderilmektedir.⁴⁵ Yine askeriyeyi

³⁷ BOA., İrade Dahiliye, Nr. 67818 Ayrıca bkz. Mahmud Cevad, *Maarif-i Umûmiye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı*, İstanbul 1338, s. 213.

³⁸ Server İskit, *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Ankara 1943, s. 117.

³⁹ BOA., İrade Dahiliye, Nr. 67818. Ayrıca bkz. *Devlet Salnamesi*, sene 1300, s.182.

⁴⁰ *Devlet Salnamesi*, sene 1315, s.284.

⁴¹ *Devlet Salnamesi*, sene 1326, s. 528.

⁴² BOA., Yıldız Sadaret Resmi Maruzat(Y.A.RES), Nr. 62/19.

⁴³ BOA., İrade Hususi 1310. Ş. 8 Nr. 27.

⁴⁴ İbrahim Hakkı, *Hukuk-ı İdare*, Dersaadet 1312 C.I s. 326.

⁴⁵ BOA., MF.TTD Nr. 38/114 Hatip Cemaleddin, "Hikmet dü Cihanın Saadeti" adlı risalenin basımı için ruhsat talep ettiğinde, Encümen-i Teftiş Heyeti görüş almak üzere risaleyi Şeyhülislamlığa göndermiştir. Bkz.BOA., MF.TTD, Nr. 38/124.

ilgilendiren telif veya tercüme kitaplar da Seraskerlik makamının görüşü alındıktan sonra basımı ve yayımlanması için ruhsat verilmektedir.⁴⁶

Encümen-i Teftiş ve Muayene Heyeti'ne incelenmek üzere günde ortalama beş ile on kitap gelmektedir. Türkçe, Arapça, Farsça, Rumca, Ermenice gibi çeşitli dillerde gelen kitap veya risaleler, encümendeki yabancı dil bilen üyeler tarafından incelenmektedir. Encümen üyeleri, incelemeleri sonucunda ya kitabın basılmasında mahzur olmadığına karar vermekte ya da reddetmektedir. Bunun yanı sıra tashih için iade edilenler de olmaktadır.⁴⁷ Encümen-i Teftişin karar defterine kitabın incelemesini yapan üyenin ismi de yazılmaktadır.⁴⁸

Encümen-i Teftiş'in kitaplar üzerindeki incelemesinin boyutları, bazen editörlük yapacak kadar ileri gitmiştir. Örneğin "Hediye" adlı risalenin basımı ve yayımı için ruhsat talebi, yapılan inceleme sonunda risalenin konusunun belirsiz, imlasının bozuk olduğu gerekçesi ile reddedilmiştir. "Hayalat" adlı Türkçe hikayenin içeriği İslam adabına uygun bulunmadığından ruhsat talebi reddedilmiştir.⁴⁹ Londra büyük elçisi Musurus Paşa tarafından tercüme edilen, İtalyan şair Dante'nin İlahi Komedyası'nın basılması için ruhsat talebi, zararlı ifadeler bulunduğundan kabul edilmemiştir.⁵⁰ Gazetelerde tefrika şeklinde yayımlanan yazıların kitap şeklinde basılması istendiğinde, Encümen-i Teftiş Heyeti'nden ruhsat alınması gerekmektedir.⁵¹ Gazetede tefrika şeklinde yayımlanan bir romanın basılması için Encümen-i Teftiş Heyeti'nden ruhsat istendiğinde, geri çevrildiği de olmuştur. Örneğin Halit Ziya Uşaklıgil, gazetede tefrika olarak yayımlanan *Sefile* adlı romanını bastırmak için encümene yaptığı başvurusu, İslam gelenek ve göreneklerine aykırı bulunduğu gerekçesi ile kabul edilmemiştir.⁵² Yani gazetede basıldığında sakıncalı olmayan bir yazı kitap haline getirildiğinde sakıncalı olabilmektedir. 22 Cumadelula 1310 (12 Aralık 1892) tarihinden itibaren Encümen-i Teftiş tarafından ruhsat verilen kitapların listesi ve birer nüshası II. Abdülhamid'e takdim edilmeye başlanmıştır. Kitapların bir nüshası da açılması tasarlanan Bâbüâli Kütüphanesi için Bâbüâli'ye gönderilmekteydi.⁵³

⁴⁶ BOA., MF.TTD, Nr. 31/86.

⁴⁷ BOA., Yıldız Maarif Nezareti Maruzatı (Y.PRK.MF), Nr. 1/27.

⁴⁸ BOA., MF.TTD, Nr. 38/81.

⁴⁹ Alpay Kabacalı, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü*, İstanbul 1990, s. 65.

⁵⁰ Niyazi Ahmet Banoğlu, *Basın Tarihimizin Kara ve Ak Günleri*, İstanbul 1960, s. 28.

⁵¹ Ahmed Cevad, *a.g.e.*, s. 245.

⁵² Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, İstanbul 1987, s. 225-226.

⁵³ BOA., İrade Hususi 1310 Ca. 22 Nr. 74, BOA., Yıldız Sadaret Hususi Maruzat (Y.A.HUS), Nr. 267/88. Kütüphane binasının önce ahşap olarak yapılması düşünülmüş ama yangına karşı

Encümen-i Teftiş ve Muayene Heyeti, kitapların basılmadan önce incelemesini sürdürürken, 1892 yılında Maarif Nezareti'nde Tedkik-i Müellefat Komisyonu kurulmuştur.⁵⁴ Maarif nazırının başkanlığında ve beş üyeden oluşan Tedkik-i Müellefat Komisyonu'nun görevi ise, Encümen-i Teftiş ve Muayene tarafından incelenen Türkçe, Arapça, Farsça kitaplar ile Türkçe piyesleri tekrar incelemektir. Maarif nazırının komisyonun kuruluşu sırasında sadarete sunduğu yazısında, Encümen-i Teftiş Heyeti'nin bir sene içerisinde basılmasına ve yayımlanmasına ruhsat verdiği Arapça, Farsça, Türkçe kitaplar ve Türkçe piyeslerin sayısının altıyüz adet olduğu ve bir yıl içerisinde ruhsat verilen kitaplar içinde bunların üçte birini oluşturduğu ifade edilmektedir. Yani basılması istenen kitapların çoğunluğunun Türkçe, Arapça ve Farsça olduğu anlaşılmaktadır. Ermenice, Bulgarca, Yahudi lisanı üzerine kitap ve risalelerin az olması nedeniyle, Encümen-i Teftiş'in bu tür kitaplar üzerindeki incelemesi yeterli görülerek, bunların tekrar incelenmek üzere komisyona gönderilmesine gerek duyulmamıştır. Tedkik-i Müellefat Komisyonu üyeleri incelemelerini yaparken, Encümen-i Teftiş üyeleriyle ve kitabın sahibi ile görüşmesi yasaklanmıştır. Komisyonun çalışmaları için tutulan zabıt defterine, ikinci incelemeden geçen kitap ve piyeslerin isimleri, özet olarak içeriği, sahibinin ismi, kaçınıcı defa basılması için ruhsat istendiği ve yapılan inceleme sonucunda verilen karar yazılmaktadır. Komisyonun incelemesinden geçen kitaplar ile ilgili verilen kararların uygulaması ise, Encümen-i Teftiş tarafından yerine getirilmektedir.⁵⁵ Maarif Nezareti'ne kitap veya bir risalenin basımı ve yayımlanması için yapılan ruhsat talepleri, en fazla altı ay içerisinde sonuçlandırılmaktadır. Örneğin 24 Mart 1894 tarihli dilekçe ile Maarif Nezareti'ne yapılan başvuru, 10 Nisan 1894 tarihinde Encümen-i Teftiş'e havale edilmiştir. Encümen-i Teftiş risale üzerindeki incelemesini yaparak 09 Ağustos 1894 tarihinde basılmasında bir mahzur olmadığına karar vermiştir. Fakat ruhsatı istenen risale, Arapça olduğu için ikinci defa incelenmek üzere 11 Ağustos 1894 tarihinde Tedkik-i Müellefat Komisyonu'na havale edilmiştir. Nihayet risalenin ruhsatı 18 Ağustos 1894 tarihinde çıkmıştır.⁵⁶ 30 Kasım 1894 tarihli *Matbaalar ve Kitapçılar Hakkında Nizamname*'de ruhsat işlemlerinin üç ay içerisinde yerine getirileceği belirtilmektedir. Bu tarihten sonraki ruhsat

dayanıklı olması için kagir yapılması yönünde karar değişmiştir. Bâbîâli Kütüphanesi 1895'de açılmıştır. Bkz. Tüba Çavdar, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kadar Osmanlı Kütüphanelerinin Gelişimi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kütüphanecilik Bölümü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1995, s. 45.

⁵⁴ *Maarif Salnamesi*, sene 1317, s.32.

⁵⁵ BOA., Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y.MTV), Nr. 57/5.

⁵⁶ BOA., MF.TTD, Nr. 31/34.

işlemlerinin seyri takip edildiğinde üç ay içerisinde ruhsat işinin tamamlandığı görülmektedir.⁵⁷

Maarif Nezareti'nin ruhsatı olmadan basılan ve yayımlanan kitaplar ise, hemen toplattırılmıştır. Ruhsatsız olduğunu bilerek kitap, gazete, resim, risale gibi yayınları elinde bulunduran, dağıtan veya satanlardan yarım Osmanlı altınından beş Osmanlı altınına kadar para cezası alınmıştır.⁵⁸ İşin ilginç tarafı, kitapların incelenmesi ve ruhsat verilmesi ile ilgilenen Encümen-i Teftiş ve Muayene üyelerinin de ruhsatsız kitap bastıkları olmuştur. Örneğin encümen üyelerinden Mehmed Mehdi Efendi ruhsatsız kitap basmasından dolayı muhakeme edilmiştir.⁵⁹ Matbaalar ve kitapçı dükkanlarında Maarif ve Dahiliye Nezareti memurları tarafından yapılan teftişlerde, zararlı olduğu gerekçesi ile toplanan kitapların Maarif Nezareti ruhsatıyla basıldığı da tespit edilmiştir. Bu durum üzerine II. Abdülhamid 12 Safer 1318 (10 Haziran 1900) tarihli iradesinde kitaplara ruhsatname verilmeden önce dikkatli bir şekilde incelenmesini istemiştir.⁶⁰ Bu iradeden bir yıl sonra Matbuat-ı Dahiliye Müdüriyeti denetime katılmış, müdüriyetin de incelemesinden geçtikten sonra kitaplara ruhsat vermeye başlanmıştır.⁶¹ Nitekim basılan kitapların iç kapağında, Maarif Nezareti'nin ve Matbuat-ı Dahiliye İdaresi'nin ruhsatıyla basılmıştır ibaresi görülmeye başlamıştır.⁶² 11 Aralık 1902 tarihinde ise Maarif Nezareti'nde dini kitapları inceleyen, Kütüb-i Diniyye ve Şer'iyeye Tedkik Heyeti kurulmuştur.⁶³

II. Abdülhamid döneminde kitapların basımı öncesinde yukarıda açıkladığımız kurullarla, sıkı bir denetim uygulanmasına rağmen, kitap sayısında hızlı bir artış olmuştur. 1890 yılında Genç Türk lideri Murat'ın hazırladığı bibliyografyada Abdülhamid idaresinin ilk on beş yılı içerisinde Türkçe dörtbin kitabın basıldığı görülmektedir. Bu kitaplardan ikiyüz kadarı din, beşyüz kadarı gramer, sözlük, bin tanesi bilim ve fen, binden fazlası roman, şiir ve tiyatro eseri, binikiyüzdenden fazlası da çeşitli kanun, tüzük ve

⁵⁷ BOA., MF.TTD Nr. 31/110 kitap ruhsatı için 08 Mayıs 1895 tarihinde yapılan bir müracaat 17 Temmuz 1895 tarihinde tamamlanarak ruhsat verilmiştir. Bkz. aynı vesika

⁵⁸ Matbaa ve Kitapçılar hakkında Nizamname madde 30, BOA., Nizammat Defteri, Nr. VII, s.40.

⁵⁹ BOA., Y.A.RES, Nr. 111/27.

⁶⁰ BOA., İrade Hususi 1318. S. 12 Nr. 64.

⁶¹ BOA., İrade Hususi 1319. Ca.16 Nr. 18. *Dustur*, I. Tertip, c. VII, Ankara 1941, s. 712-713.

⁶² Memduh, *Tatbikât-ı Cezaiye*, İstanbul 1318. Kitabın iç kapağında "Maarif Nezâret-i Celîlesinin ve Matbûat-ı Dahiliye İdare-i Aliyesinin fi 12 Eylül sene 318 tarihli ruhsatıyla tab' olunmuştur". yazmaktadır

⁶³ BOA İrade Maarif 1320.N.11 Nr. 1

yönetmelikleri içermektedir.⁶⁴ Yine bu dönemde bir çok kitap zararlı olduğu gerekçesi ile yasaklanmıştır. Örneğin Montesqieu, Wolter, Rousseau, Racine'in gerek orijinal, gerek çeviri eserlerinin yasaklandığı görülmektedir. Piyesler de denetimden geçtiği için "Hamlet", "Cyrano de Bergerac" "Venedik Taciri" gibi piyeslerin Türk tiyatrolarında oynanmasına izin verilmemiştir. 1880 yıllarında Lamartin'in ve Hammer'in Osmanlı Tarihi ile ilgili kitapları, 1890 yıllarında ise Namık Kemal, Ziya Bey, Ali Suavi ve daha sonraları da Abdülhakhamid'in bazı kitapları yasaklanmıştır.⁶⁵

Sonuç olarak kitap denetiminde çok sıkı bir yol takip edilmiş, kitaplar yukarıda ifade ettiğimiz kurullardan geçerek basılabilmektedir. Bazı kitap türlerinin sayısının artması yanında, siyasi kitapların yabancı bile olsa basımı söz konusu dahi olmamıştır. Bütün bu olumsuzluklara karşı yazarların lehine alınan bazı kararlar o günün şartlarında oldukça olumlu sayılabilecek uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir tabirle sansür denilebilecek bu uygulamalar, 23 Temmuz 1908 II. Meşrutiyet'in ilanına kadar devam etmiştir. Bu tarihten itibaren basım öncesi denetim kaldırılmıştır. İlk Türk matbaasının faaliyete geçmesiyle başlayan denetim süreci, kanunları ve kurallarıyla kitap tarihindeki yerini almıştır.

⁶⁴ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Metin Kıratlı, Ankara 1991, s.186-187. İlk Türk matbaasının 1729 yılında ilk eserlerini basmaya başlamasından, 1928 harf devrimine kadar geçen sürede eski harfli Türkçe basma kitapların tam olarak sayısı bilinmemekle birlikte, 30-40 bin kitabın basılmış olabileceği tahmin edilmektedir. Bkz. Meral Alpaya, *a.g.e.*, s. 47.

⁶⁵ A.D. Jelyakov, *Türkiye'nin Sosyo Politik ve Kültürel Hayatında Basın*, Ankara 1979, s.101-102. Hammer'in Osmanlı Tarihi'nin II. Mahmud döneminde Türkçe'ye tercüme edilmesinin faydalı olacağı düşünülmüştür. Bkz. BOA Hatt-ı Hümayun Nr. 40962. Fakat eserin Türkçe'ye tercüme edilmesi 1911 yılında Mehmed Atâ Bey tarafından yapılmıştır. Bkz. İlber Ortaylı, "Hammer-Purgstali" *D.İ.A* c. XV s. 493.

EK

**1895 YILI HAZİRAN AYINDA ENCÜMEN-İ TEFTİŞ HEYETİ VE
TEDKİK-İ MÜELLEFAT KOMİSYONUNUN DENETİMİNDEN GEÇEREK
BASILMASINA RUHSAT VERİLEN KİTAPLAR⁶⁶**

KİTABIN İSMİ	DİLİ	KONUSU
Makalatım	Türkçe	Lisan-ı Türki -Edebiyat
Terâne-i Şevk	Türkçe	Şarkı
Ma 'lûmât, Cüz, 4,5,6	Türkçe	Mübâhase-i Mütenevvia
Ma 'arif, Cüz 186,187,188,189	Türkçe	Mübâhase-i Mütenevvia
Mekteb, Cüz,32,34	Türkçe	Mübâhase-i Mütenevvia
Hazine-i Fünun, Cüz, 51,1,2 üçüncü sene	Türkçe	Mübâhase-i Mütenevvia
Kamûs-ül a'lâm Cüz, 173,174,175	Türkçe	Mübâhase-i Mütenevvia
Gamm-ı Hicrân	Türkçe	Hikaye
Yar-ı Can	Türkçe	Hikaye
Neticetü'l-fazâil	Türkçe	Ahlak
İncilay-ı dil	Türkçe	Edebiyat-Şiir
Netice-i Muhabbet	Türkçe	Hikaye
Nariye	Türkçe	Hikaye
Haşerâtü'l- Emvât	Türkçe	Tıp
İştiyâk	Türkçe	Hikaye
Tirikoş'un Yeğeni	Türkçe	Hikaye
Manzûm Tarih-i Enbiyâ	Türkçe	Tarih
Nev Nihâl	Türkçe	Edebiyat
Fazâil-i Ahlâkdan Bir Nebze	Türkçe	Hikmet- Ahlâk

⁶⁶ BOA., Y.PRK. Nr. 3/45

Müntahabât-ı Farisiye	Türki ve Farisi	Lisan-ı Farisi- Edebiyat
Yeni Mecmua-yı Mükâleme	Türkçe ve Fransızca	Lisan-ı Fransaviye- Mükâleme
Haşiye-i Cedid alel-Assâm	Arabça	Lisan-ı Arabi - beyan
Yorgo Seryadis'in Roma Tarihi	Rumca	Tarih
Keza, Coğrafyası	Rumca	Coğrafya
Yorgigos Aksantopolo'nun İlm-i hesabı	Rumca	Riyâziyât- hesab
Vasilyadis'in Tarih-i Mukaddesi	Rumca	Diyanet-i İseviyye
Çakridis'in Yunan Tarihi	Rumca	Tarih
Müstakidi'nin Roma Tarihi	Rumca	Keza
Tiriyos'un Hesab Kitabı	Rumca	Riyazat- hesab
Müstakidi'nin Tabir-nâmesi	Rumca	Tabir-i Rüyâ
Keza, Şiiri	Rumca	Edebiyat- Şiir
Muhabetli Familya	Rumca	Hikaye
Yamandopolos'un Yunan Tarihi	Rumca	Tarih
Nikola Vankilidi'nin Roma Tarihi	Rumca	Tarih
Varatos'un Elif-Ba-yı Sagiri	Rumca	Lisan-ı Rumi Kıraat
Keza Coğrafyası	Rumca	Coğrafya
Keza Müntehabât-ı Asârı	Rumca	Lisan-ı Rumi - Edebiyat
Yangaki'nin Kırâ'at Kitabı	Rumca	Lisan-ı Rumi- Kırâ'at
Elisnki Gramatiki	Rumca	Keza
Seryadis'in Coğrafyası	Rumca	Coğrafya
Mütaalat-ı Ruhaniye	Rumca	Diyanet-i İseviyye
Ma 'lûmât-ı İbtidaiyye	Rumca ve Fransızca	Lisan-ı Fransavi- Kırâ'at
Kondojori'nin Mükâleme Kitabı	Rumca ve Fransızca	Keza

Piço Polovilyos'un Hesabı	Rumca	Riyaziyât-Hesab
Yuvan Yulumanos'un Akaid-i Diniyesi	Rumca	Diyanet-i İseviyye
Gramatik	Rumca	Lisan-ı Rumi -Sarf
Hristoniki Hristomatya	Rumca	Lisan-ı Rumi- Kırâat
Eftihisye'nin Sarfı	Rumca	Lisan-ı Rumi- Sarf
Keza Nahvi	Rumca	Keza
Apostol'un Nahvi	Rumca	Keza - Kırâ'at
Sibâvet Arkadaşı	Rumca	Keza
Pandozidi'nin Kırâ'atı	Rumca	Keza
Gavril Tarifesi	Rumca	Rakkas
Tarih-i Çağrafya-yı Osmani	Fransızca	Coğrafya
Nazariyat ile Fransızca Talimi	Fransızca	Lisan-ı Fransavi- Kavâid
Kamûs-ı Fransavi	Fransızca- Türkçe	Lisan-ı Fransavi
Ermeni Patrikhanesi Cep Takvimi	Ermenice	1896 senesi Miladisine mahsus
Sıvacıya'nın Cep Takvimi	Ermenice	Keza
Yılanın İzi	Türkçe	Hikaye
Takvim	İbranice	
İhbarat-ı Nebeviye	İspanyolca	Diyanet-i İseviyye- Protestanlık
Ekmekçi Kadın	İspanyolca ve Türkçe	Hikaye
Navi ve Vasilokaya	İspanyolca ve Türkçe	İspanyol Lisanı- Kırâ'at

BASILMASINA RUHSAT VERİLMİYEN KİTAPLAR

Rûhu's- Salât	Türkçe	Diyanet-i İslamiye
Bedraka-i Miccin	Türkçe	Keza
Zühre-i Amâlim	Türkçe	Edebiyat- Şiir

ÖZET

Osmanlı Devletinde ilk Türk matbaasının kurulmasıyla birlikte, kitapların toplum üzerinde etkisinin artması, bazı hukuki düzenlemeleri ve kitapların basım öncesi denetimini de beraberinde getirmiştir. Kitapların basım öncesi denetimi Maarif Nezareti'ne bağlı kurullar tarafından yerine getirilmiştir. Önce Meclis-i Maarif basılacak kitapların incelemesini yaparken, zaman içerisinde aynı görevi başka kurullar üstlenmiştir. II. Abdülhamit döneminde ise Telif ve Tercüme Dairesi, Encümen-i Teftiş ve Muayene Heyeti ve Tetkik-i Müellefat Komisyonu kitapların basım öncesi denetlemesini yerine getirmiştir. Kitaplar bu kurulların incelemesinden geçtikten sonra basılmasına izin verilmiştir. Bu çalışmada bir kitabın basım ve yayımlanması süreci ve geçirdiği aşamalar ele alınmıştır.

ABSTRACT

The establishment of printing press in the Ottoman Empire, besides it had increased the book influences on people, it also brought into existence a new legal arrangements and before printing control. Before printing control, had been done by boards that were related to the Ministry of Public Instruction. While the Public Instruction Council had been examining the press materials before, by time the same woke had been accepted from other boards. During the time of Abdulhamid II. before printing control had been done by the Society of Composing and Translation, Council of Investigation and the Commission of Written Works Investigation. The permission for printing would be issued after the book had been checked over by the mentioned boards. This work has been dealing with the procedure of printing and publishing a book.

Key Words: Book, print, II. Abdülhamid, publish